

надання оголошення про таку можливість біля стокового центру – з уточненням: для учасників екскурсій. А для дорослих відвідувачів міста найкращим сувеніром був би короткий складаний путівник по м. Кам'янцю-Подільському з планом міста [8], що допоможе краще орієнтуватися на місцевості, знайти найкоротші маршрути з центру міста до Національного історико-архітектурного заповідника («Старе місто») та до Старого та Нового замків («Стара фортеця»). Знову ж таки тут потрібна допомога спонсорів, яких у Кам'янці не бракує. Прикладом може бути Дмитро Григорович Зволейко, видавець, один із засновників друкарської справи на Поділлі, директор підприємства «Видавництво Абетка – Світ», який підготував і видав тисячі книжок, серед яких чільне місце займають видання про рідне неповторне місто Кам'янець-Подільський [9 та ін.].

Список використаних джерел

1. Смирнов І.Г., Любіцева О.О. Розвиток Кам'янця на Поділлі, як комплексної туристичної дестинації: ресурси культурно-пізнавального, національно-патріотичного, містичного та меморіального туризму. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Географія. Вип. 4 (81). 2021. С. 47-55.
2. Трубочанінов С.В. Місто-фортеця/Глюстрований нарис. (польськ.) К-П: Оіюм, 2004. 12 с.
3. Пагор В.В. Битви за Кам'янець: public history. К-П: Видавець Панкова А.С., 2020. 154 с.
4. Рациупкін О.І., Трубочанінов С.В. Кам'янець на Поділлі. К-П: ФОП Сисин Я.І., 2017. 172 с.
5. Пламеницька О. Сакральна архітектура Кам'янця на Поділлі. К-П: АБЕТКА, 2005. 251 с.
6. Кам'янець-Подільський, Хотин, Меджибіж. Туристична карта. К.: ТОВ ВМК «Ортелій», 2011.
7. Майданюк А. Дітям про Кам'янець/Аніма Майданюк. Кам'янець-Подільський: В-во Абетка, ФОП Сисин Я.І. 2015. 44 с.
8. Кам'янець-Подільський - місто-музей (історія, культура, туризм). Туристична карта. Тернопіль: Наш Світ, 2015.
9. Юрков В., Юркова Г. 7 чудес Кам'янця на Поділлі (дійсність і легенди). Кам'янець-Подільський: ПП Зволейко Д.Г., 2011. 56 с.

«ТЕХНІКО-ЕКОНОМІЧНІ ОСНОВИ ВИРОБНИЦТВА» ЯК МЕТОДОЛОГІЧНА БАЗА ПЛАНУВАННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ (ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ)

В. О. Джаман, Я. В. Джаман

vasy_l_dzhaman@ukr.net, y.dzhaman@chnu.edu.ua

*Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
м. Чернівці, Україна*

Розглянуто значимість курсу «Техніко-економічні основи виробництва» в освітніх програмах «Географія» та «Регіональний розвиток і просторове планування». Зазначено про важливість знань

техніко-економічних основ виробництва для кращого розуміння суспільної географії та планування територіального розвитку. Особлива увага звернута на метод енерговиробничих циклів як методологічну базу оцінки цілісності структури господарського комплексу регіону.

Ключові слова: виробництво, технологічні зв'язки, енерговиробничий цикл, виробничий комплекс регіону, територіальний розвиток.

Курс «Техніко-економічні основи виробництва» запроваджений для студентів освітньо-професійних програм «Географія» та «Регіональний розвиток і просторове планування» спеціальності 106 «Географія» географічного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича з метою засвоєння проблемних питань економічного і науково-технічного розвитку країни, функціонування промислових і сільськогосподарських виробництв, ознайомлення з технологічними схемами галузей національного господарства, з витратами сировини, палива та електроенергії, допоміжних матеріалів на виробництво тієї чи іншої продукції.

Навчальна дисципліна «ТЕО виробництва» належить до переліку вибірових навчальних дисциплін за освітнім рівнем «бакалавр», що пропонується в рамках циклу професійної підготовки здобувачів першого рівня вищої освіти. Вона забезпечує формування у студентів професійно-орієнтованої компетентності системного суспільно-географічного і регіонального дослідження технологічних процесів основних галузей виробництва (країни і окремих регіонів) та спрямована на засвоєння теоретичних і практичних знань про особливості технологічних процесів у виробництві і територіальній організації продуктивних сил і суспільства загалом, раціонального використання природних ресурсів і охорони оточуючого середовища, взаємодії природи і суспільства в системі «Природа – Людина – Господарство», вдосконалення вмінь та навичок регіональних досліджень набутих під час вивчення дотичних дисциплін за освітнім рівнем «бакалавр».

Метою викладання навчальної дисципліни «Техніко-економічні основи виробництва» є надати цілісну систему знань і уявлень з основ виробництва – промисловості, сільського господарства, транспорту, а також факторів, які безпосередньо впливають на їх функціонування і розміщення; закласти основні знання з техніко-економічних особливостей виробництва; показати важливість техніко-економічних основ виробництва при переході до соціально-орієнтованої ринкової

економіки. Знання техніко-економічних основ виробництва дають можливість краще зрозуміти і освоїти суспільну географію країни (чи регіону), зокрема такі важливі її категорії, як закономірності й принципи, умови і чинники розміщення виробництва, питання комплексоутворення й агломерації виробництва, його територіальної організації і просторового планування. Знання основ виробничих процесів необхідні майбутнім географам-практикам, учителям географії, менеджерам (управителям) регіонального розвитку, оскільки вони дають можливість ознайомитися зі знаряддями праці, сировиною та її витратами, технологією й технічним рівнем різноманітних галузей національного господарства.

Важливим поняттям при вивченні територіальних особливостей розвитку виробничих комплексів (комплексоутворення) є енерговиробничі цикли. Вони побудовані за принципом технологічної послідовності виробництв від добування сировини до одержання складних видів промислової продукції. Енерговиробничий цикл поєднує не тільки підприємства однієї галузі господарства, а є фактично міжгалузевим комплексним об'єднанням групи виробництв (основних, обслуговуючих, допоміжних і супутних), які взаємопов'язано розвиваються на основі комплексного використання певного виду сировини. Отже, «енерговиробничий цикл являє собою «ланцюг» технологічно пов'язаних виробництв (різних галузей) на базі того чи іншого поєднання сировинних і паливно-енергетичних ресурсів і охоплює весь комплекс взаємопов'язаних виробництв – від добування і збагачення сировини до виготовлення усіх видів продукції» [5, с.82]. Основною ознакою систематики виробництв на енерговиробничі цикли є наявність головного виробничого процесу (стрижня циклу) та прямих технологічних зв'язків навколо нього обслуговуючих й допоміжних виробництв (відгалужень циклу).

Всю складність різноманітних виробничих процесів об'єднано у ланки циклів (позначено арабськими цифрами), цикли (позначено римськими цифрами) і групи циклів (позначено літерами):

А. Пірометалургійні цикли:

І. Пірометалургія чорних металів: 1) металургія залізних руд, 2) металургія легуючих руд;

ІІ. Пірометалургія кольорових металів: 1) важких кольорових металів (мідь, свинець, цинк, олово, нікель), 2) малих металів (сурма, ртуть).

Б. Цикли в переробці паливних ресурсів:

ІІІ. Нафтоенергохімічний: 1) нафтопереробка, 2) нафтохімія;

IV. Нафтогазохімічний: 1) метанова (добрива), 2) ацетиленова (пластмаси), 3) етиленова (синтетичний каучук);

V. Вуглехімічний: 1) азотнотукова, 2) пластмасова, 3) хімічних волокон, 4) анілінофарбова;

VI. Сланцехімічний.

V. Цикли в переробці нерудних ресурсів:

VII. Гірничохімічний: 1) добування і первинна переробка солей, 2) добування і обробка сірки, 3) добування і переробка фосфоритів.

Г. Цикли електротепломістких виробництв:

VIII. Гідроелектрометалургія легких і важких металів: 1) алюмінію, 2) магнію, 3) цинку;

IX. Електротермічний: 1) феросплавів, 2) заліза, 3) рідкісних металів, 4) нерудних матеріалів;

X. Електрохімічний і термохімічний цикл переробки нерудної сировини: 1) електрохімічна ланка, 2) електротермічна (карбід кальцію).

Д. Цикли в переробці рослинної і тваринної сировини:

XI. Рибпромисловий: 1) рибних ресурсів, 2) нерибних ресурсів моря;

XII. Лісоенергопромисловий: 1) лісомеханічна, 2) целюлозно-паперова, 3) гідролізно-каучукова.

Е. Цикли індустріально-аграрні:

XIII. Зернопереробний: 1) борошномельна ланка, 2) круп'яна, 3) комбікормова;

XIV. Волокнопереробний: 1) льонарська, 2) коноплярська, 3) бавовницька, 4) джутова, 5) шовкова, 6) шерстяна;

XV. Цукробуряковий (цукристих виробництв);

XVI. Спирто-виноробний (бродильних виробництв): 1) спиртова, 2) виноградно-виноробська; 3) пивоварна;

XVII. Плодоовочепромисловий: 1) плодоовочеконсервна, 2) крохмальна, 3) горіховоконсервна, 4) консервування грибів;

XVIII. Маслобійножировий: 1) маслобійна ланка, 2) ефіроолійна;

XIX. Тютюново-чайний: 1) тютюнова, 2) чайна;

XX. М'ясо-молочнопромисловий: 1) м'ясоконсервна, 2) молочнопромислова, 3) сироробна.

Є. Цикли переробної індустрії:

XXI. Машинобудівний;

XXII. Хімічний індустріальний;

XXIII. Текстильний індустріальний;

XXIV. Шкіряний індустріальний [5, с. 92-93].

Кожен із енерговиробничих циклів, як складні структурні утворення, складаються з:

- 1) окремих виробництв (елементів);
- 2) ланок (об'єднання груп виробництв, що випускають однорідну продукцію; ланки бувають: а) вертикального типу – при послідовній обробці сировини, б) горизонтального типу – на основі комплексної чи паралельної обробки сировини);
- 3) стадій – частин енерговиробничих циклів, які включають відособлені і достатньо внутрішньо завершені виробничо-технологічні процеси з однорідними техніко-економічними характеристиками, що мають певну територіальну локалізацію (прив'язку);
- 4) елементарних циклів (представлені одним технологічним ланцюгом);
- 5) сукупністю енерговиробничих циклів (рядом технологічних ланцюгів виробництв з різними відгалуженнями).

Окремі підприємства (виробництва) виконують різні функції у енерговиробничих циклах. Основу енерговиробничих циклів складають послідовні стадії головного виробничого процесу (стрижень циклу). Супутні виробництва виникають на бічних відгалуженнях на основі комплексного використання первинної сировини, утилізації її відходів та утилізації відходів головного виробничого процесу.

Оцінку цілісності структури господарського комплексу регіону можна провести саме на підставі схем енерговиробничих циклів, оскільки вони відображають весь набір підприємств і повноту технологічно послідовних зв'язків між різними виробництвами, які спричиняють формування взаємопов'язаних і технологічно взаємозумовлених у своєму розвитку сукупностей виробництв. При просторовому плануванні за допомогою методу енерговиробничих циклів на передній план поставлені технологічні зв'язки. Саме схеми технологічних зв'язків енерговиробничих циклів можна використати для оцінки рівня повноти (завершеності) регіональних територіально-виробничих комплексів.

Список використаних джерел

1. Дадашев Б. А. Система технологій: навч.-метод. посіб. / Б. А. Дадашев, В. В. Обливанцов, В. П. Гордієнко. – Суми: УАБС НБУ, 2008. – 294 с.
2. Желібо Є. П. Основи технологій виробництва в галузях народного господарства: навч. посіб. / Є. П. Желібо, Д. В. Анопо, В. М. Буслик. – К.: Кондор, 2005. – 716 с.
3. Збожна О. М. Основи технологій: навч. посіб. / О. М. Збожна. – Тернопіль: Карт-блани, 2002. – 486 с.
4. Іщук С. І. Техніко-економічні основи промислового виробництва: навч. посіб. / С. І. Іщук, О. В. Гладкий. – К.: ВЦ «Академія», 2011. – 296 с.
5. Топчієв О. Г. Терміни і поняття в економічній географії / О. Г. Топчієв. - К.: Радянська школа, 1982. – 160 с.